

VIDENSNOTAT

Inspiration til forældre om forebyggelse af læsevanskeligheder, herunder ordblindhed

Indhold

1. Indledning
2. Styrk sproget i hverdagen
3. Styrk sproget gennem dialogisk læsning
4. Styrk forudsætninger for afkodning og den første læseudvikling
5. Litteraturliste

Vidensnotat 2022

Inspiration til forældre om forebyggelse af læsevanskeligheder, herunder ordblindhed

Vidensnotatet er udarbejdet af Københavns Professionshøjskole og Rambøll Management Consulting for Børne- og Undervisningsministeriet

Design: Rambøll Management Consulting A/S

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form på:
www.emu.dk

Indledning

Læsefærdigheder påvirker livskvalitet og uddannelsesmuligheder hos den enkelte. Derfor er forebyggelse af vanskeligheder med skriftsproget et væsentligt indsatsområde så tidligt som muligt.

Det er velkendt, at hjemmet spiller en vigtig rolle i børns sproglige og skriftsproglige udvikling. Et sprogligt stimulerende miljø i hjemmet udvikler børns forudsætninger for læsning og kan dermed forebygge udvikling af læsevanskeligheder senere i livet. Dette gælder også, når forældrene selv har læsevanskeligheder. Det er dog forskelligt, hvor opmærksomme forældre selv er på at skabe et sprogligt stimulerende miljø i hjemmet og forskelligt, hvilke forudsætninger de har for at skabe det. Her kan fagprofessionelle i sundhedspleje, dagtilbud og skole gennem deres daglige

arbejde og dialog med forældrene udbrede viden om og inspirere til at udvikle det sproglige miljø i hjemmet.

Dette vidensnotat samler op på viden om senere læsevanskeligheder i forhold til forebyggelse i hjemmet hos børn fra 0 år til 2. klasse. Notatet peger på, hvordan fagprofessionelle kan støtte forældre i at fremme sproglig og skriftsproglig udvikling hos børn, også når forældrene selv har læsevanskeligheder. Dertil præsenteres eksempler på lovende praksis, hvad angår samarbejdet mellem fagprofessionelle og hjem.

Godt at vide, når du læser

Vidensnotatet er baseret på en vidensopsamling om indsatser, som støtter forældre, der selv har læsevanskeligheder, til at stimulere og støtte sprog- og skriftsprogudvikling i hjemmet. Vidensopsamlingen er gennemført i 2021 i et samarbejde mellem Rambøll Management Consulting, Københavns Professionshøjskole og VIA University College på vegne af Børne- og Undervisningsministeriet.

Hensigten med vidensnotatet er at kvalificere og inspirere fagprofessionelles arbejde med at støtte forældre. Der er først og fremmest tale om studier, som har undersøgt effekter af en given indsats. Studierne bidrager dermed med viden om, hvilke fokusområder der er særligt relevante i sprogindsatser i hjemmet. Derudover inddrages eksempler fra praksis i en dansk kontekst, som kan inspirere til, hvordan fagprofessionelle arbejder med at stimulere og støtte sprog- og skriftsprogudvikling i hjemmet.

Børns sproglige og skriftsproglige færdigheder udvikles i samspil med omgivelserne

Gode læsefærdigheder og dermed samlet god læseforståelse er afhængig af, at faktorer relateret til både afkodning og sprogforståelse er velfungerende (Elbro, 2014). I løbet af 0-5 års alderen udvikler de fleste børn i samspil med deres omgivelser i hjem og dagtilbud en række sproglige færdigheder, som har betydning for udvikling af netop sprogforståelse og afkodning og senere læseforståelse og stavning i børnehaveklasse til 2. klasse (National Early Literacy Panel, 2008). Det drejer sig om færdigheder som bogstavkendskab, opmærksomhed på sproglyde, hurtig adgang til ord i hukommelsen og veludviklede talesproglige færdigheder, dvs. sprogforståelse og sprogproduktion.

De første tre færdigheder har stærk selvstændig betydning for læse- og skriveudvikling i børnehaveklasse til 2. klasse, også når der er taget højde for andre faktorer som f.eks. IQ og socioøkonomisk baggrund. Det samme gælder ikke for talesproglige færdigheder. Men det vil være en stor fejl at konkludere, at talesproglige færdigheder derfor er mindre vigtige at arbejde med.

Bogstavkendskab og opmærksomhed på sproglyde er især vigtige i forhold til at forudsige den første læseudvikling. Men et godt talesprog, og herunder et bredt og nuanceret ordforråd, har fortsat stor betydning for læseudviklingen ud over den begyndende læseudvikling (Catts m.fl., 2005; Paris & Hamilton, 2009; Snow, 2008). Tidligt og vedvarende arbejde med børn og unges sprogforståelse og sprogproduktion er derfor central for god læseudvikling.

Forskellene i talesproglige færdigheder hos børn viser sig tidligt, og her er socioøkonomiske forhold ofte en del af forklaringen (Rockwoolfonden, 2020). En amerikansk undersøgelse af forskerne Hart & Risley (1995) viste, at forskellene i børns talesprog i 3-års alderen hænger sammen med forældrenes uddannelsesniveau, og hvor meget og hvor understøttende der blev talt til og med børnene. Dertil viste det sig, at ordforrådet i 3-års alderen kunne forudsige senere talesproglige færdigheder i 7-9 års alderen. Disse sammenhænge er senere dokumenteret i en større forskningskortlægning (Zauche m.fl., 2016). Derfor er det vigtigt, at fagprofessionelle i sundhedspleje, dagtilbud og skole er opmærksomme på, hvordan de kan inspirere forældre til, at sproget bliver en aktiv del af hverdagen.

Indsatser i hjemmet skal tilpasses målgruppen

Undersøgelser af indsatser målrettet familier, der har behov for støtte til den tidlige kommunikation med deres barn, er ofte kombineret af mindst to og ofte flere former for tilbud af forskellig varighed. Det kan eksempelvis være 1:1 vejledning via digitale platforme, coaching og feedback i hjemmet, rollespil, videoinspiration og skriftligt materiale (Feil m.fl., 2020; Heidlege m.fl., 2020). Her er det nødvendigt som fagprofessionel at være opmærksom på forældrenes behov og tilpasse indsatsen derefter.

Skriftligt informationsmateriale til forældre kan være en let måde at nå ud med råd og vejledning til familier. Men forældre, der selv har svage læsefærdigheder, får ikke nødvendigvis glæde af det. Det er derfor væsentligt, at skriftligt materiale er skrevet i et lettilgængeligt sprog, hvor også forældre med svage læsefærdigheder kan være med (Mendelsohn m.fl., 2011). En mulighed er også at gøre brug af små inspirationsfilm og andre digitale henvendelser. Beskeder på sociale medier eller via sms kan derved læses højt af den digitale enhed, forældrene læser på. Forældre, som selv har

svært ved at læse, kan således vælge oplæsning frem for eller som supplement til egen læsning.

Forældre kan styrke deres barns skriftsproglige forudsætninger ved sammen at lege med sproglyde og bogstaver. Men er forældrene selv ordblinde, har de vanskeligheder ved sprogets lyde, og derfor vil det ofte også være udfordrende at skulle støtte barnet i arbejdet med afkodning grundet manglende forudsætninger. Det betyder, at du som fagprofessionel må være ekstra opmærksom på, at det, man beder forældrene gøre derhjemme, ikke kræver særlige færdigheder, som de ikke har eller måske selv er udfordret på (van Steensel m.fl. 2011).

Forskning viser også, at overførelse af deciderede skoleaktiviteter til hjemmet, hvor forældre står for undervisning efter et særligt program, ikke ser ud til at føre til gode resultater (Reegtvoort & van der Leij, 2007; Otterloo & van der Leij, 2009). Det kan ifølge undersøgelser dreje sig om, at der i de pågældende studier ikke blev skabt god nok forbindelse mellem det, børnene trænede i hjemmet med forældrene, og det der foregik af skriftsproglige aktiviteter i skolen. Forsker peger også på, at forholdet mellem forældre og børn kan være følsomt og ikke nødvendigvis kan bære presset i forbindelse med samarbejde om udfordrende skoleaktiviteter. Dette peger i retning af, at det generelt kan være problematisk at foreslå, at forældre optræder som undervisere for deres børn. Som fagprofessionel bør man være den, der tager undervisningsrollen på sig og i stedet vejleder forældre til, hvordan de i hverdagen kan styrke deres børns sprog og skriftsprog, f.eks. gennem samtale og højtlesning.

Særlige opmærksomhedspunkter vedrørende vidensgrundlaget

Undersøgelser af indsatser, der er rettet mod at få forældre til at styrke deres børns sproglige og skriftsproglige udvikling i hjemmet, viser varierende og sjældent lovende eller langsigtede resultater (Barone m.fl., 2019; Fikrat-Wevers m.fl. 2021; Mol & Bus, 2008; Heidlage m.fl. 2020). Det gælder særligt indsatser rettet mod familier, der er udfordret ved en svagere socioøkonomisk baggrund eller ved læsevanskeligheder i familien. Kun få undersøgelser har dog specifikt undersøgt effekten af indsatser målrettet forældre, der selv har læsevanskeligheder (Reegtvoort & van der Leij, 2007; Otterloo & van der Leij, 2009; Fielding-Barnsley, 2003). Ofte er indsatsen i stedet målrettet forældregrupper fra svagere socioøkonomiske baggrunde, hvor risikoen for læsevanskeligheder er til stede, men ikke nødvendigvis undersøgt (Payne m.fl. 2020; Rambøll, 2012). Disse indsatser er tit brede med mange elementer, som ikke kun har at gøre med sproglig og skriftsproglig udvikling, men også mere bredt handler om at styrke forældrenes samvær og interaktion med barnet. Det kan gøre det svært at finde frem til, hvad der er det virkningsfulde i en sådan indsats.

Metaanalyser af indsatser blandt forældre med børn i 0-6 års alderen fra svag socioøkonomisk baggrund har indtil videre ikke kunnet give noget klart svar på, om for eksempel korte indsatser er bedre end lange indsatser, eller om den ene eller anden form for forældrevejledning er bedst (Fikrat-Wevers m.fl., 2020; Barone m.fl., 2019). Forskelle i resultater kan bero på, at studierne i metaanalyserne er forskellige på en række parametre, eksempelvis indsatsens varighed, hvilke sprogfærdigheder der er i fokus, hvordan forældrene er blevet klædt på til indsatsen med videre. Der vil altid være sådanne indbyrdes forskelle mellem studier, og det vanskeliggør direkte sammenligninger både i metaanalyserne, men også på tværs af forskellige metaanalyser.

Der findes en del viden om, hvordan et godt talesprogligt og skriftsprogligt understøttende miljø ser ud (Kjærbaek, 2021). Men der er endnu ikke entydige svar på, hvordan fagprofessionelle bedst muligt støtter forældre, der selv har læsevanskeligheder, til at fremme dette. At forebygge læsevanskeligheder kræver en vedvarende indsats på mange fronter. Derfor er indsatsen i hjemmet blot en del af den forebyggende indsats og må suppleres af indsatser i dagtilbud og skole.

Forældre med læsevanskeligheder, herunder ordblindhed

Forældre med læsevanskeligheder skal i dette vidensnotat forstås bredt. Læsevanskeligheder kan være betinget af vanskeligheder med afkodning, sprogforståelse eller en kombination af begge dele. I alle tilfælde fører det til en begrænsning i de samlede læsefærdigheder, det vil sige mulighederne for at forstå og anvende sin læsning til at opnå egne mål, udvikle sin viden og deltage i samfundslivet (Christensen, 2018).

Hvis læsefærdighederne ikke slår til i forhold til en given læseopgave, vil man opleve at have læsevanskeligheder. Men hvis man i sin hverdag og sit arbejdsliv næsten aldrig læser, vil man ikke nødvendigvis have denne oplevelse. Forældre kan således godt have læsevanskeligheder, uden at de selv er opmærksomme på det. Derfor kan det blive sværere at nå denne gruppe, hvis du som fagprofessionel kun retter fokus mod dem, der selv kender til egne vanskeligheder.

Den mest almindelige form for læsevanskeligheder er ordblindhed, som viser sig ved upræcis eller langsom læsning og stavning af enkeltord. Omkring otte procent af den danske befolkning er ordblinde, og ordblindhed er arveligt (Elbro, 2021). Hvis en forælder er ordblind, er der således to til fire gange større risiko for, at barnet ligeledes bliver ordblind (Elbro, 2021). Læsevanskeligheder kan også vise sig som forståelsesvanskeligheder, hvor ordforråd og muligheden for at forstå den overordnede mening i en tekst er en begrænsende faktor. I nogle tilfælde hænger sådanne læsevanskeligheder sammen med en egentlig sprogforstyrrelse, som for eksempel DLD (Developmental Language Disorder).

Vanskeligheder med afkodning og sprogforståelse

Forældre, som er ordblinde, har vanskeligheder med afkodning, hvilket vil sige, at de har svært ved at omkode bogstaver til lyde. Det fører til langsom og/eller upræcis læsning af de enkelte ord og dermed ofte nedsat læseforståelse. Tilsvarende vil det være svært at stave, og stavevanskeligheder er ofte vedvarende, hvorimod læsevanskeligheder til dels kan overkommes.

Forældre med ordblindhed vil ofte selv være opmærksomme på – og nogle gange ekstra opmærksomme på – deres barns sprog- og læseudvikling. De ser måske tidligt tegn på vanskeligheder, fordi de kan genkende dem enten fra sig selv eller ældre søskende og efterspørger derfor hjælp. Her er det væsentligt, at fagprofessionelle tager forældrenes iagttagelser alvorligt og samarbejder med dem om, hvordan de i fællesskab bedst kan støtte barnets læseudvikling.

Man kan også have læsevanskeligheder, fordi man har svært ved sprogforståelsen, det vil sige, at man kan have svært ved at forstå og udlede af det, man læser. Sprogforståelse er afhængig af en lang række sproglige færdigheder, og en central komponent er kendskab til ordenes betydning.

Dertil kan man have læsevanskeligheder grundet problemer med både afkodning og sprogforståelse.

Det er altid vigtigt at udvise følsomhed over for de forældre, du som fagprofessionel er i kontakt med. De fleste forældre vil gerne blive bedre til at fremme og støtte deres barns sproglige og skriftsproglige udvikling, men det er vigtigt, at man tager afsæt i de ressourcer, forældrene har. Det er heller ikke sikkert, at forældrene har lyst til at tale om egne læsevanskeligheder eller har erkendt vanskelighederne. Hvis man ikke bruger læsning så meget i dagligdagen, er det ikke sikkert, at man som forælder tænker over, at man har læsevanskeligheder (Elbro m.fl., 1991). For forældre, der ikke selv er opmærksomme på eventuelle læsevanskeligheder, kan den fagprofessionelle spørge til bøger i hjemmet, forældrenes læsevaner og eventuelle læserutiner med ældre søskende som indikation på, hvordan det skriftsproglige miljø er i hjemmet. Det er også en god ide at spørge, om der er nogen i barnets familie, der har haft svært ved at lære at læse og skrive og forklare forældrene om den arvelige komponent i ordblindhed.

Styrk sproget i hverdagen

I dette kapitel kan du læse om, hvad forskningen peger på, at du som fagprofessionel kan gøre for at støtte forældre i at fremme deres barns talesproglige færdigheder, det vil sige sprogproduktion og sprogforståelse i hverdagen. Børns talesprog udvikler sig gennem interaktion med andre i alle former for hverdagssituationer. Derfor er det hensigtsmæssigt, at forældre støttes i at få øje på de mange anledninger, der er til sproglig og begrebslig udvikling fra spædbarnsalderen og op. Udvikling af barnets sprogproduktion og sprogforståelse er afgørende for senere læseforståelse. Kapitlet fokuserer på den tidlige interaktion mellem forældre og barn, udvikling af ordforråd og udvikling af barnets evner til at fortælle. Afslutningsvis præsenteres gode råd målrettet forældre, der kan formidles via fagprofessionelle i sundhedspleje, dagtilbud og skole.

Den tidlige interaktion mellem forældre og børn er afgørende for sprogudvikling

Nogle forældre skal støttes i, hvordan de indgår i sprogudviklende interaktion med deres barn. For det helt lille barn på 0-6 måneder spiller de almindelige besøg fra sundhedsplejen derfor en vigtig rolle i forhold til at vejlede og inspirere forældre til mere sproglig aktivitet i hjemmet (Needleman, 2005). Forældrene kan have svært ved at tale med deres barn, før barnet selv kan tale. Men de kan med fordel hjælpes til at se, at det nytter at tale og kommunikere ved hjælp af tegn og kropssprog med sit barn, selvom barnet endnu ikke kan tale. Forældrene må vejledes i, hvordan de kan bruge hverdagens helt almindelige situationer til at stimulere barnets sprog allerede fra de første uger (Mendelson m.fl., 2011; Heidlege m.fl., 2020). Det gælder eksempelvis de tidlige samtaler på puslebordet, i barnevognen, når der spises mad eller kigges i pegebøger.

Det er afgørende, at forældrene på en anerkendende måde støttes til positivt og sprogudviklende samvær med deres barn. Den

fagprofessionelle kan hjælpe forældre med at få øje på, hvordan de etablerer fælles opmærksomhed om noget med barnet (et fælles tredje), så de støtter barnets udvikling af sprog og begreber (Thomsen, 2021).

Forældre må også indgydes masser af tro på, at de kan kommunikere med deres lille barn ved skiftevis at lytte til og svare på barnets initiativer (turtagning). Det sker ved at opmuntre forældrene til at opfatte barnets verbale og nonverbale aktiviteter som initiativ til samtale og dernæst i at svare på måder, der bekræfter og udvider barnets sprog. Det betyder, at forældrene må opmuntres til at svare i forlængelse af barnets initiativ. Med det lille spædbarn kunne et bud på fortsættelse af barnets initiativ eksempelvis være, at man kigger samme sted hen som barnet, måske peger på det, barnet kigger på, eller gentager samme udbrud som det lille barn i stedet for at pege et helt andet sted hen eller sige en anden lyd. På den måde bekræftes barnets initiativ, og barnet støttes i at etablere en basal forståelse af sin omverden og en begyndende begrebsforståelse.

Som fagprofessionel kan man også hjælpe forældre med ideer til, hvordan de udvider barnets begreber ved at sætte ord og eventuelt tegn og kropssprog på de ting, barnet kigger på eller siger lyde om (sproglig modellering), og ved at forældrene sætter ord på de handlinger og oplevelser, de har sammen i hverdagen (Thomsen, 2014; <https://forstaadinbaby.dk/>).

Når forældre er sprogligt aktive med deres børn, vokser ordforrådet

En metaanalyse af 25 undersøgelser, hvor forældrene var tilfældigt udvalgt til enten at modtage en specifik indsats eller deltage i en kontrolgruppe, viser, at forældre kan lære at blive bedre til at respondere på og udvide børns sprog i samtale og leg (Heidlege m.fl., 2020). Børnene i undersøgelserne var mellem otte måneder og op til fem år. Når forældrene lærte at være mere sprogligt aktive sammen med deres børn, selvom børnene ikke kunne tale selv, førte det også til, at børnenes ordforråd voksede. På tværs af de forskellige studier sås moderate effekter på børnenes produktive ordforråd, det vil sige de ord, barnet selv kan bruge aktivt, og lidt mindre effekter på det receptive ordforråd, det vil sige de ord, barnet forstår. Også hos børn, der var i risiko for sproglige vanskeligheder grundet en svagere socioøkonomisk baggrund i hjemmet, blev ordforrådet styrket. Indsatterne i de 25 undersøgelser var forskellige, men i langt de fleste undersøgelser blev forældrene støttet ved en kombination af flere former for vejledning. Det var eksempelvis vejledning via video, coaching, rollespil og skriftligt materiale.

Forældrevejledning i undersøgelser med fokus på at læse med sit barn (shared book reading)

- Vejledning via video (fem ud af otte undersøgelser)
- Vejledning via rollespil (fem ud af otte undersøgelser)
- Vejledning via skriftligt materiale (tre ud af otte undersøgelser)
- En kombination af ovenstående vejledningsformer (fem ud af otte undersøgelser)

Forældrevejledning i undersøgelser med fokus på at stimulere sproget via leg og hverdagsrutiner

- Vejledning via coaching til forældre (ti ud af 17 undersøgelser)
- Vejledning, der indebar observation af forældrenes interaktion med deres børn (12 ud af 17 undersøgelser).
- (Heidlege m.fl., 2020)

Når børn og voksne bruger sproget til at fortælle med, styrkes sprogforståelsen

Det har betydning for udvikling af sprogforståelse i læsning, at børn har et stærkt talesprog. Ud over ordforråd er fortællefærdigheder også en vigtig faktor (Reese m.fl., 2010).

Fortællefærdigheder er sprogligt krævende og afhænger af ordforråd, grammatiske og syntaktiske færdigheder, som også har vist sig at være vigtige for udviklingen af god sprogforståelse i læsning (Elbro 2021; National Early Literacy Panel, 2009). Derfor er det

vigtigt at give børn anledninger til at formulere sig sammenhængende om situationer og oplevelser, der allerede har fundet sted eller skal ske på et senere tidspunkt osv. Det kan tænkes at være forløberer for den del af sprogforståelsen, der drejer sig om at kunne forholde sig til sammenhængende tekster og forstå struktur og opbygning (Aukrust, 2008). Samtidig er det også centralt, at man som forælder er en god rollemodel, så man selv fortæller om oplevelser eller digter historier. På den måde inspirerer man børnene til selv at fortælle, og man viser dem, hvordan man kan bygge fortællinger op, der refererer til både fortid, nutid og fremtid (Reese m.fl., 2010).

I vejledning til forældre til børn fra 2-års alderen og frem er det med inspiration fra Reese m.fl. (2010) hensigtsmæssigt, at du som fagprofessionel taler med forældrene om, hvordan de støtter deres barn i at fortælle historier og fortælle om oplevelser. Du kan tale med forældrene om forskellen på at stille åbne spørgsmål frem for spørgsmål, som man kun kan svare ja eller nej til. Og du kan tale med forældrene om, hvordan de kan opmuntre børnene til at fortælle mere ved at stille uddybende spørgsmål; ja, og hvad skete der så mere, eller hvad synes du var bedst? Nogle forældre kan også have brug for at blive mindet om, hvor vigtigt det er, at mobil og skærme ikke tager opmærksomheden fra samtale og samvær. Børnene skal mærke, at forældrene er til stede, lytter og er ægte interesserede. Få inspiration fra Sundhedsstyrelsens råd vedrørende skærmtid med videre i familien her: <https://www.sst.dk/da/Opgaver/Forebyggelse/Indsatser/Fokusomraader/Sundhed%20og%20digitale%20medier/Skaermbbrug%200%2015%20aar>.

Vigtige fokuspunkter for sundhedsplejens vejledning til forældre om at styrke sproget i hverdagen med inspiration fra Reese m.fl. (2010), Heidlage m.fl. (2020) og Kjærbaek (2021):

- Tal med forældrene om, at de styrker deres barns sprogudvikling, når de taler med barnet, også selv om barnet ikke selv kan tale endnu. Pointer vigtigheden af nærvær og øjenkontakt med barnet. Tal med forældrene om, hvordan de kan sætte ord på alt det, barnet selv kigger eller peger på eller på anden vis viser interesse for.
- Tal med forældrene om, at de skal være opmærksomme på at skiftes til at lytte og tale med barnet. Opmuntr forældrene til at gentage barnets lyde, smile tilbage med øjnene og røre ved barnet med hænderne. Tal om vigtigheden af at sætte tempoet ned og vente på, at barnet svarer tilbage med sit blik, kropsbevægelser, lyde og grin.
- Tal ligeledes om vigtigheden af, at man som voksen bemærker, når barnet ønsker pause i den lille samtale. Det kan for eksempel vise sig ved, at barnet kigger væk eller bliver utilfreds.
- Tal med forældrene om, at de kan bruge alle hverdagens aktiviteter (pusle, spise, køre, gå, sove) til at sætte ord på det, de gør med barnet, også selvom barnet ikke selv kan sige ord endnu. Tal om vigtigheden af gentagelser og af at lægge tryk på ordene, mens der peges med god mimik og øjenkontakt, for eksempel her er din mave. Ja, her er din mave.

Fokuspunkterne i vejledningen for sundhedsplejen er også vigtige i dagtilbud. Derudover kan man for de lidt større børn i dagtilbud vejlede forældre om at styrke sproget i hverdagen med inspiration fra Kjærbæk (2021), Reese m.fl. (2010) og Aukrust (2008):

- Tal med forældrene om, at de styrker deres barns sprog og forudsætninger for læsning, når de fortæller historier sammen. Det kan både være opdigtede historier, men også historier om fælles oplevelser for nogle dage siden, eller som de glæder sig til ude i fremtiden. Tal med forældrene om, at det styrker forudsætninger for læseforståelse, når børn øver sig i at fortælle og forestille sig noget, der ikke handler om her og nu.
- Inspirer forældre til at have farver, blyanter og papir tilgængeligt (eksempelvis på spisebordet), så de altid kan tegne, skrive og fortælle historier sammen.
- Tal med forældrene om at være en god sprogmodel for barnet ved selv at fortælle historier og fortælle om oplevelser.
- Inspirer forældre til at spille spil og bruge konkrete ord sammen med barnet. Ved billedlotteri kan det eksempelvis betyde, at man siger det, der er på billedet: ”Hvem har broen?” eller ”Jeg har broen” og ikke bare: ”Hvem har den her?” eller ”Den har jeg”. Spillet kunne også udvides til, at man laver små gåder og beskriver tingen på billedet, så billedlotteriet bliver en gætteleg.

Fokuspunkterne i vejledningen for dagtilbud er også vigtige for de yngre børn i skolen. Derudover kan man i skolen vejlede forældre om at styrke sproget i hverdagen med inspiration fra Reese m.fl. (2010), Kjærbæk (2021) og Aukrust (2008):

- Tal med forældrene om vigtigheden af at give tid og rum til, at barnet fortæller om sine oplevelser uden afbrydelser, og om hvordan forældrene kan støtte med spørgsmål, der opmuntrer barnet til at fortælle mere.
- Tal med forældrene om, hvordan de selv fungerer som rollemodeller for, hvordan man danner sætninger og fortæller sammenhængende historier.
- Tal med forældre om, hvordan det at spille spil sammen kan udvide ordforråd og viden om verden.

Silkeborg Kommune

Sproggaven: Tidlig indsats mod sprog- og læsevanskeligheder blandt børn

I Silkeborg Kommune har indsatsen ”Sproggaven” til formål at sikre en tidlig indsats over for børn, der har en forhøjet risiko for at udvikle sprog- og læsevanskeligheder. Sproggaven indeholder forskelligt stimulerende materiale, som består af legetøj, bøger og en forældrevejledning tilpasset aldersgruppen.

Allerede ved sundhedsplejens besøg i hjemmet ved 4-6 måneders alderen udvælger sundhedsplejersken i tæt dialog med forældrene de børn, der er omfattet af indsatsen. Sundhedsplejersken i Silkeborg Kommune spørger ind til en række objektive kriterier, blandt andet forældrenes uddannelse og eventuelle læse- og skrivervanskeligheder. De objektive kriterier indikerer, om barnet har en øget risiko for at udvikle sprog- og læsevanskeligheder. Målet er at give forældrene redskaber og praksisnær vejledning til at understøtte barnets sproglige udvikling i en tidlig alder. Sundhedsplejersken spiller en vigtig rolle i forhold til at sikre tidlig sprogudviklende interaktion mellem forældre og barn, da de kan vejlede forældre i, hvordan de gør dette. Især i forhold til de forældre, der har svært ved at forstå, hvordan de kan interagere sprogligt med deres barn, når barnet ikke kan tale endnu.

De familier, der er omfattet af indsatsen, bliver tilbudt første sproggave, når barnet er otte måneder, ud fra forståelsen om, at

når forældrene laver sproglige aktiviteter med deres barn, vokser barnets ordforråd. Familierne bliver igen tilbudt en sproggave, når barnet er omkring to år. Hvis det ved den lovpligtige sprogvurdering i 3-års alderen viser sig, at barnet har behov for sprogstimulering, uddeles sproggaven i barnets dagtilbud, hvor forældrene også får vejledning fra en tale-hørekonsulent og eventuelt en flersprogsvejleder.

Indsatsen er en del af et større samarbejde mellem kommunens sundhedsplejersker, tale-hørekonsulenter, flersprogsvejledere, fagprofessionelle i dagtilbud samt biblioteket. Sammen arbejder de for at identificere og støtte op om de børn, der er særligt i risiko for at udvikle sprog- og læsevanskeligheder. Foruden den tidlige indsats bliver der iværksat flere initiativer i børnehaven og de tidlige skoleår. Ud over sprogvurdering og ekstra indsats screenes årligt elever, som er i risiko for udvikling af afkodningsvanskeligheder. Screening i de første skoleår bidrager til tidlig opsporing og tidlig indsats over for læsevanskeligheder.

Læs mere om indsatsen her:

<https://silkeborg.dk/Borger/Boern-skole-og-familie/Dagpleje-vuggestue-og-boernehave/Sproggaven>

Styrk sproget gennem dialogisk læsning

I dette kapitel kan du læse om, hvad forskningen peger på, at du som fagprofessionel kan gøre for at støtte forældre i at fremme deres barns sprog og skriftsprogs udvikling gennem dialogisk læsning. Dialogisk læsning betyder, at den, der læser, og den, der lytter, er sprogligt aktive undervejs. Kapitlet sammenfatter forskning om, hvordan sproget kan styrkes gennem bøger og dialogisk læsning, hvad man skal være opmærksom på, når forældrene selv har læsevanskeligheder, og hvorfor dialogisk læsning ikke kun skal foregå i hjemmet.

Kapitlet munder ud i gode råd om dialogisk læsning målrettet forældre, der kan formidles via fagprofessionelle i sundhedsplejen, dagtilbud og skole.

Dialogisk læsning betyder, at børnene inddrages aktivt i oplæsningen og ikke blot er lyttende

Gennem højtlesning kan forældre styrke deres barns sprog og skriftsprog. Børn lærer dog ikke nødvendigvis selv at læse af at få læst højt, men de møder ord og sætningsstrukturer i tekster, som de ikke møder i daglig tale, og det giver mulighed for at udvide og udvikle deres talesprog og senere sprogforståelse i læsning. Højtlesning, hvor barnet blot lytter passivt til, har dog ikke samme effekt på udvikling af talesproglige færdigheder som læsning, der foregår dialogisk (Barone m.fl., 2019). Når læsning foregår dialogisk, lærer børn i højere grad ord og udtryk (Mol & Bus, 2008; Barone m.fl. 2019; Elbro, 2021). Dialogisk læsning betyder, at børnene inddrages aktivt undervejs, så de for eksempel svarer på spørgsmål til handlingen, taler med om billederne eller gætter på, hvad der mon videre vil ske i historien (Jensen, 2009).

Bøger i hjemmet er en væsentlig indikator for, at der er et skriftsprogsstimulerende miljø i hjemmet (Taylor m.fl., 2016; Mejding m.fl., 2019). Flere projekter i USA har afprøvet effekten af, at sundhedsplejen¹ formidler legetøj og bøger kombineret med information til forældrene om, hvordan man taler og læser mere aktivt og dialogisk med sit barn (Sloat m.fl., 2015; Canfield m.fl., 2020; Mendelsohn m.fl. 2011). Uddelingen af bøger og information om dialogisk læsning ved hvert sundhedsplejebesøg medfører, at forældre fortæller, at de bruger mere tid på at læse med deres børn, end forældre der ikke modtog bøger og information (Sloat m.fl. 2015). Det kan dog tage tid at ændre vaner. Der er derfor ingen garanti for, at læsningen reelt foregår mere dialogisk, selvom tiden brugt på læsning er øget.

Dialogisk læsning anbefales og anvendes allerede i en vis udstrækning i en del danske dagtilbud og indskolingsklasser. Her prøver man at have større fokus på at læse dialogisk, så børnene er sprogligt aktive under læsningen. Der findes imidlertid ingen fast opskrift på, hvordan man gør. Hvor mange gange skal historien læses, hvornår skal man være i dialog, og hvad skal man være i dialog om. En oplagt ting at tale om, ud over handlingsforløbet i bogen, er ordene og deres betydning. Et væsentligt argument for at arbejde med ordforrådet er, at det er en vigtig faktor i sprogforståelse, der kan forebygge vanskeligheder med læseforståelse (Snow, 2008). Også børn i indskolingen, der viser sig at være i risiko for ordblindhed, ser ud til at have gavn af arbejdet med

¹ Sundhedsplejen er det, der på dansk kommer tættest på at dække den form for tilbud, som i de amerikanske undersøgelser omtales som 'Pediatric primary care providers'.

sprogforståelse i kombination med, at der også arbejdes med deres afkodningsvanskeligheder (Snowling & Melby-Lervåg, 2016). For at lære nye ords betydning har børn brug for at møde ordene flere gange i forskellige kontekster og samtidig have mulighed for at bruge ordene aktivt. Derfor er det en rigtig god ide at læse bøgerne flere gange. Når børnene kender fortællingen, kan man også nemmere invitere dem med ind som aktive medfortællere.

I vejledning til forældre vedrørende læsning for børn fra 2-års alderen og frem, er det med inspiration fra Reese m.fl. (2010) hensigtsmæssigt, at du som fagprofessionel taler om, hvordan forældrene styrker barnets deltagelse i læsning:

- Tal med forældrene om, at de kan støtte deres barns forståelse af bogen gennem forberedelse af læsningen, for eksempel at kigge på forsiden, bagsiden og tale om, hvad bogen hedder, og hvad den mon handler om. Tal også med forældrene om, at det at læse bøger med små børn lige så meget drejer sig om at være opmærksom på det, som optager barnet i bogen og så tale videre om det.
- Tal med forældrene om, at de gennem hv-spørgsmål kan støtte barnet i at bruge ordene fra historien til at beskrive, hvad der sker på en side eller genfortælle dele af historien: Hvem er oppe i træet? Hvad sker der her? Hvordan kom musen hjem til sin familie?
- Tal også om, at åbne spørgsmål kan stimulere barnet til tænke og forestille sig noget, som er en vigtig forudsætning for at få udbytte af læsning, også senere hen.

Når forældre selv har læsevanskeligheder

Forældre, der selv har læsevanskeligheder, herunder ordblindhed, kan have svært ved at læse dialogisk op for deres børn, og situationen med højt læsning fører dermed ikke nødvendigvis til sproglig udvikling (Mendelsohn m.fl., 2011; Fikrat-Wevers m.fl., 2021). En undersøgelse af Hamilton m.fl. (2021) tyder dog på, at hvis forældrene kender bogen godt, og deres talesproglige færdigheder er gode, kan de aktivere børnene gennem dialogisk læsning lige så godt, som forældre uden afkodningsvanskeligheder kan. Hamiltons undersøgelse peger dermed på, at de talesproglige færdigheder er vigtigere end forældrenes læsefærdigheder i forhold til at styrke ordforrådet i en læsesituation.

Det er dog stadig vigtigt at være opmærksom på, at forældre med læsevanskeligheder, herunder ordblindhed, støttes i, hvordan de kan læse op, også når de ikke kender bogen. Her må forældrene vejledes til, hvordan de kan bruge lyd-bøger og digitale bøger, hvor læsningen er klaret af en oplæser, og hvor barn og forældre kan gøre brug af pauseknop for at standse og tale om indhold og illustrationer i bogen. Andre undersøgelser af dialogiske læseindsatser i skolen viser positiv effekt af at bruge digitalt understøttet læsning (Swanson m.fl., 2011). Til det formål kan de fagprofessionelle henvise til relevante videoeksempler, der inspirerer til, hvordan man kan læse med sit barn, også når man selv har læsevanskeligheder. I den sammenhæng kan du finde mere inspiration her: Notas Kænguro-lommen <https://nota.dk/services/k%C3%A6nguro-lommen> og Aarhus Kommunes -Projekt READ <https://www.aarhus.dk/borger/pasning-skole-og-uddannelse/tidlige-indsatser/read-sammen-om-laesning/>.

Forældre, der selv har svage talesproglige færdigheder, herunder svag sprogforståelse, vil måske også have svært ved at tale med deres børn om betydningen af ord og har måske også svært ved at vælge, hvilke ord det kunne være godt at tale lidt om (Barone m.fl., 2019). At kunne producere en børnevenlig forklaring på betydningen af et ord er en sproglig aktivitet, der kræver sprogligt overskud. For denne forældregruppe vil det være en stor fordel med oplæsningsbøger, som indeholder bud på ordforklaringer, så forældrene får inspiration og støtte til, hvordan man kan forklare ords betydning. Det er vigtigt, at forældrene oplever, at de kan bruge vejledningen til noget, så de ikke mister lysten til at læse dialogisk med deres barn.

Dialogisk læsning skal ikke kun foregå i hjemmet

Metaanalyser viser, at forældre kan blive bedre til at læse mere dialogisk med deres børn (Dowdall m.fl., 2020; Noble m.fl., 2020; Heidlage m.fl., 2020). Endvidere viser metaanalyserne også, at indsatsen kan styrke børns ordforråd, også selvom omfanget af ordforråd ikke hører til de stærkeste effekter (Barone m.fl., 2019; Dowdall m.fl., 2020). Desværre peger metaanalysen af Barone m.fl. 2019 også på, at effekten af børns ordforråd ikke varer ved. Effekten bliver mindre allerede inden for seks måneder efter indsatsen. Metaanalyserne kan dog ikke svare på, om det er, fordi børnene hurtigt glemmer de ord, de har lært, eller om det er, fordi kontrolgruppen i mellempærisoden lærer de samme ord, uanset om de deltager i programmet eller ej (Baron m.fl., 2019).

Et andet knapt så opløftende resultat i metaanalyserne er, at forældreindsatser med dialogisk læsning ikke ser ud til at virke lige så godt for børn fra svage socioøkonomiske baggrunde som for børn fra bedre stillede socioøkonomiske baggrunde (Dowdall, 2020; Mol & Bus, 2008; Barone m.fl., 2019). Det betyder, at der er risiko for skævvridning af færdigheder, når forældre deltager i indsatser, hvor der er fokus på dialogisk læsning. De børn, der i forvejen stimuleres hjemme, bliver blot endnu bedre, mens de børn, der har allermest brug for et sprogligt løft, ikke får samme udbytte. Der er derfor fortsat spørgsmål at besvare for fremtidige undersøgelser af indsatser med dialogisk læsning i hjemmet.

Heldigvis kan børn, der er i risiko for læsevanskeligheder, også have glæde af, når der bliver læst dialogisk op i dagtilbud og skole. En stor metaanalyse af effekten af pædagogers og læreres dialogiske læsning med børn i risiko for læsevanskeligheder viste nemlig moderate til store effekter på ordforråd og også på forudsætninger for afkodning som for eksempel opmærksomhed på sproglyde (Swanson m.fl., 2011). At støtte forældre i at læse mere dialogisk med deres børn er derfor blot en af måderne at forebygge læsevanskeligheder på. Der må derfor sættes ind på flere fronter. God forebyggelse af læsevanskeligheder kræver et samarbejde mellem hjemmet og flere fagprofessionelle.

Vigtige fokuspunkter i vejledningen for sundhedsplejen til forældre om at læse med det lille barn med inspiration fra Reese m.fl. (2010) og Jensen (2009):

- Tal med forældrene om vigtigheden af at have børnebøger i hjemmet, og også om at børnene selv har bøger inden for rækkevidde og kan nå dem. Bøger må gerne leges med, og de kan repareres, hvis de går i stykker. Tal også om at bruge biblioteket til at få gratis inspiration.
- Vis forældrene, hvordan de kan sætte ord på billederne i pegebøger og andre børnebøger med billeder ved at pege på billederne, mens de læser. Tal også om at være opmærksomme på, om barnet er med og stoppe op, hvis interessen daler.
- Tal med forældrene om vigtigheden af at følge det, barnet viser interesse for på billederne og i historien i stedet for bare at læse historien fra den ene ende til den anden.

Vigtige fokuspunkter i vejledningen for dagtilbud og skole om at læse med børn med inspiration fra Reese m.fl. (2010) og Jensen (2009):

- Tal med forældrene om, hvordan børns ordforråd og viden om verden udvikles gennem det at læse eller lytte til bøger. Fortæl, at det er en god ide at have den fysiske bog tilgængelig, også når man lytter til en bog, så barnet har den nødvendige billedstøtte og også får erfaring med skriftlige tekster.
- Tal om, at det at læse den samme bog flere gange styrker ordforråd og forståelse, og at barnet ved de næste gennemlæsninger kan være aktiv medfortæller.
- Tal om, hvordan spørgsmål stimulerer til at tænke med og til at bruge sproget, og også om at give plads til barnets egne spørgsmål.
- Opmuntr forældrene til at tale med deres barn om de ord, de møder i teksten, som de tænker, barnet skal have forklaret. Tal om, hvordan forældrene kan give barnet mulighed for selv at bruge ordene i samtalen om bogen.

Faxe Kommune

Læseglyde og læselyst – forældre som betydningsfulde rollemodeller: Den gode læseoplevelse helt tæt på børn og forældre

Faxe Kommune har udrullet indsatsen ”Læseglyde og læselyst – forældre som betydningsfulde rollemodeller”. Som navnet antyder, er formålet med indsatsen at styrke børns læseglyde og give gode læseoplevelser. Indsatsen er rettet mod forældrene, da de som betydningsfulde rollemodeller spiller en central rolle i forhold til at styrke børns sprog- og læseudvikling.

Som en del af indsatsen har kommunen lavet såkaldte bogfokuspunkter ude i alle dagtilbud. Bogfokuspunkterne består af en bogreol med bøger og dertilhørende plakater, der bliver skiftet ud hver 3. måned. Inde i bøgerne er der læseguides, som forældrene kan bruge, når de skal læse højt for deres barn. Derudover er der en læseambassadør tilknyttet alle dagtilbud, som forældrene kan tage fat i, hvis de har spørgsmål eller oplever udfordringer.

Bogfokuspunkterne skal gøre det så nemt som muligt for forældrene at give deres børn gode læseoplevelser. Det sker ved, at bøgerne bliver bragt tæt på børnene og forældrenes hverdag. Derudover skal forældrene ikke registrere bøgerne, når de tager dem med hjem, hvilket gør det nemt og hurtigt at låne bøger. Indsatsen giver således forældre, der selv har læsevanskeligheder, en hjælpende hånd med oplæsningsbøger, som indeholder bud på ordforklaringer, så forældrene får inspiration og støtte til, hvordan man kan forklare ords betydning. Desuden har indsatsen fokus på, at forældrene ikke mister lysten til at være sammen med barnet om læsning.

Indsatsen er udfoldet i hele Faxe Kommune – og der er et gennemgribende fokus på at skabe en helhedsorienteret og vedvarende indsats. Derfor fungerer indsatsen som et tværfagligt samarbejde mellem bibliotek,

sundhedspleje og dagtilbud, hvilket skaber en mere glidende overgang til skolen. Erfaringen i Faxe Kommune er, at bogreolerne bliver brugt flittigt af børn og forældre. Forældrene er glade for ordningen, fordi de bliver inspireret til, hvordan de kan læse sammen med deres børn. Derudover opsøger børnene flere bøger på egen opfordring, og deres muligheder for at få et bedre sprog styrkes.

Læs mere om indsatsen her:

https://cph2019.dk/wp-content/uploads/2019/08/L%C3%A6seglyde-og-l%C3%A6selyst-for%C3%A6ldre-som-bety-utf-8Qdningsfulde_rolle.pdf

Fredensborg Kommune

Sproggaven: Forældre får vejledning i dialogisk læsning

I Fredensborg Kommune sættes der fokus på sprogforståelse hos børn allerede i dagtilbud. Indsatsen ”Sproggaven” har siden 2016 været implementeret i alle kommunens dagtilbud for børn i alderen 0-6 år. Indsatsen bygger på dialogisk læsning, hvor børnene ikke alene lytter, men også både taler og leger i forbindelse med højtlesning, og hvor lege og aktiviteter omkring sprog fylder i hele institutionen som en del af hverdagen. Det praktiske arbejde med ”Sproggaven” tager udgangspunkt i 16 bøger, som er fordelt mellem aldersgrupperne 1-2 år, 2-3 år, 3-4 år, 4-5 år og 5-6 år med 3-4 bøger pr. aldersgruppe. Både det faglige personale i institutionerne og børnenes forældre opmuntres til at arbejde med bøgerne. Forældre og personale bliver vejledt gennem skriftligt materiale til hver bog, som hjælper med at sætte forløbet med dialogisk oplæsning i system og på den måde guider forældre til at læse dialogisk med deres barn.

Der er udformet en bogfolder til hver bog. I bogfolderen til børnebogen ”Godmorgen Cirkeline” vejledes pædagogisk personale og forældre til 2-3-årige børn for eksempel i, hvordan de kan gennemføre dialogisk læsning af bogen. Folderen giver eksempelvis en introduktion til stemningen i bogen og gode råd til, hvordan forældre kan understøtte denne stemning, når de læser højt for deres børn. Bogfolderen guider desuden læseren til, hvordan man først kan invitere barnet til at lytte til bogen for dernæst at tale om den og til sidst lege med udgangspunkt i fortællingen. I hver enkelt bogfolder findes der forslag til ti fokusord, som pædagogisk personale og forældre kan lægge særligt vægt på under højtlesningen. Det kan eksempelvis være ordet ”gabe”, hvor forældre kan styrke tilegnelsen af ordet ved at vise, hvordan det ser ud, når man gaber og når Cirkeline gaber i fortællingen.

I 2017 havde 42 pct. af de børn, der lige var startet i kommunens børnehaveklasse, brug for en ekstra indsats i deres sprog- og skriftsprogudvikling. I 2021 var tallet faldet til 12,1 pct. af børnene. Selvom kommunen ikke kan dokumentere, at det er den nye indsats, der er årsag til forandringen i antallet af børn, der har behov for sprogindsats, ser det umiddelbart ud som en succes. Med inddragelse af kommunens institutioner håber kommunen, at indsatsen kan søsættes i andre kommuner og opnå samme store succes som i Fredensborg Kommune.

Læs mere om indsatsen her:

<https://fredensborg.dk/borger/dagtilbud-0-5-aar/vi-har-fokus-paa/sproggaven>

Styrk forudsætninger for afkodning og den første læseudvikling

I dette kapitel kan du læse om, hvad forskningen peger på, at du som fagprofessionel kan gøre for at støtte forældre i at styrke deres barns forudsætninger for afkodning og den første læseudvikling. Kapitlet giver anbefalinger til leg med bogstaver og lyde og anbefalinger til, hvordan forældre kan støtte deres barns læsning hjemme. Dertil peger kapitlet på, hvad du som fagprofessionel skal være opmærksom på, når forældre er ordblinde. Kapitlet munder ud i gode råd om at styrke afkodning og børnenes selvstændige læsning, der kan formidles til forældre via fagprofessionelle i sundhedspleje, dagtilbud og skole.

Leg med bogstaver og sprogets lyde er en god start

De vigtigste forudsætninger for udvikling af gode afkodningsfærdigheder er kendskab til bogstaver og opmærksomhed på det talte sprogs lyde. Børn, der er i risiko for ordblindhed, er lang tid om at lære bogstavernes form, navn og lyd (Elbro, 2021). Derfor kan det være en god ide at lege med bogstaver tidligt. Det kan være klodser og magnetbogstaver, og hvis børnene lidt senere viser interesse for bogstaverne og for at skrive dem, kan man starte med familiens navne og andre ord, som optager barnet. Der findes også et væld af alfabetbøger, som man kan hygge sig med, hvis interessen er der.

Rim er ofte den første form for opmærksomhed på sprogets lydside, og rimlege kan måske være trædesten til andre lege med sprogets lyde. Rimlege kan være at hygge sig med at læse børnerim som Oppe i gardinerne, hænger appelsinerne eller spille rim-

spil med billeder af ord, hvor man skal finde stik. Det kunne også være mundtlige sproglege, hvor man skiftes til at finde på rimord, f.eks. ved at kaste en bold og sige Skibet er ladet med "mus", hvor griberen så skal finde på noget, der rimer på ordet "mus". Og siden kan andre lege med sprogets lydside komme til, som f.eks. at "bakke snagvendt" (snakke bagvendt) eller finde ord, der begynder med samme lyd. Man kan ikke umiddelbart sætte alder på, hvornår de enkelte aktiviteter er velegnede, fordi børns færdigheder udvikler sig i forskelligt tempo. Men for forældre handler det i høj grad om at gribe barnets interesse for bogstaver og lyde, når den er der, og tilpasse aktiviteterne til barnets niveau.

For familier uden kendte læsevanskeligheder viser studier af York m.fl. (2019) succes med at sende ideer til sprog- og skriftsprogstimulering til forældrene på en sms. En sms kunne for eksempel lyde: "Bogstaver er byggeklodserne i skriftsproget. Dit barn har brug for at kende bogstaverne for at lære at læse og skrive. Et tip kan være, at du peger på det første bogstav i dit barns navn, når I ser det i aviser, blade eller på skilte. Gør det til en leg. Hvem finder flest?" Inspirerende sms'er som disse kan ligeledes tænkes at motivere forældre med læsevanskeligheder, herunder ordblindhed, til at skabe et mere skriftsprogstimulerende miljø for deres barn.

Det kræver øvelse at blive god til selv at kunne læse

Forældre vil gerne kunne støtte deres barns udvikling af afkodning i skolen. Det er derfor en god ide, hvis skolen formidler, hvordan læseundervisningen foregår på skolen, og hvordan forældrene kan bakke op derhjemme (Scwain & Cara, 2019).

Børn har brug for at læse meget, også uden for skoletiden, for at udvikle deres afkodningsfærdigheder, og det gavner både elever med og uden læsevanskeligheder at læse i fritiden, hvilket kan være væsentligt at vide, også som forældre (Mol & Bus, 2011). For børn, der er i gang med at lære at afkode, er det afgørende, at der af og til er en bedre læser, der lytter med og kan give passende hjælp og støtte i situationen (Sénéchal & Young, 2008). Skolen kan med inspiration i Shanahan (2005) guide forældre til at lytte og give feedback, når deres barn læser, ved at vise tålmodighed, give hjælp til selvhjælp og bakke op på en anerkendende måde. At vise tålmodighed drejer sig eksempelvis om at lade barnet forsøge selv, inden man som forælder straks hjælper med udfordrende

ord. Tal med forældrene om, at de kan aftale et tegn med barnet, som viser, hvornår det vil have hjælp. Hjælp skal gerne gives som hjælp til selvhjælp, så barnet støttes i at opdage egne fejl og på den måde støttes til at kunne klare noget lignende selv næste gang. Det kan eksempelvis være ved at sige: Gav det mening? Prøv lige igen. Eller ved at lægge en finger over sidste del af ordet og opmuntre til at prøve igen. Hjælp til selvhjælp bør dog ikke trække i langdrag. Hvis barnet ikke får hjælp gennem de 2-3 hints, så anbefal at give barnet det rigtige ord. At bakke op på en anerkendende måde drejer sig om at gøre læsningen til en rar situation, hvor barnet mærker, at det er ok, at det er lidt svært, og at man som forælder bakker op.

Når forældre selv har afkodningsvanskeligheder

Forældre, der selv har afkodningsvanskeligheder, herunder ordblindhed, kan have svært ved at lege med bogstaver og lyde med deres børn af flere årsager. De har måske selv vanskeligt ved nogle af disse lydlege, eller måske vækker denne leg med lyde dårlige

minder fra deres egen skoletid. Derfor kan det i familier, hvor det kun er den ene forælder, der er ordblind, måske være en ide, at det mest er den anden forælder, der leger disse lydlege. Men omvendt bør de fagprofessionelle også kunne støtte og guide forældre med ordblindhed, der gerne selv vil stå for sproglene.

Når læseudviklingen for alvor går i gang i skolen, har mange forældre med ordblindhed også et stort ønske om selv at kunne støtte deres børn i læsetræningen. For nogle ordblinde voksne er det ligefrem en motiverende faktor til selv at starte til ordblindeundervisning. Alligevel vil der nok være en del forældre med ordblindhed, som ikke føler, at de slår til i netop denne rolle. Her er det vigtigt, at den fagprofessionelle får indsigt i, hvilke ressourcer der er i hjemmet, og hvordan man kan støtte og guide forældrene. Måske kan skolen overveje at tilbyde støtte til disse børn via ældre læsemakkere i skoletiden, hvis der ikke er en anden forælder, bedsteforældre eller ældre søskende, der kan støtte hjemme (Juel, 2021).

Vigtige fokuspunkter i vejledning for sundhedspleje og dagtilbud til forældre om at styrke forudsætninger for afkodning med inspiration fra National Early Literacy Panel (2009):

- Tal med forældrene om at have farver, blyanter og papir, magnetbogstaver tilgængeligt (eksempelvis på spisebordet), så barnet kan eksperimentere med at skrive bogstaver og danne ord.
- Tal med forældrene om at kigge i alfabetbøger, rim- og remsebøger og lege med puslespil og spil med bogstaver for at styrke barnets kendskab til bogstaver.
- Tal med forældrene om, hvad de kan gøre for at gribe barnets interesse for bogstaver og lyde, når den er der. Det kan for eksempel være familiens navne, lege til te hos kejseren eller finde ting i huset, der begynder med bestemte lyde.

Vigtige fokuspunkter i vejledning for skolen til forældre om at styrke den første læseudvikling med inspiration fra Shanahan (2005):

- Tal med forældrene om, at læsning kræver øvelse, og at barnet bliver bedre til at læse, når det har mulighed for at øve sig hjemme.
- Opmuntr forældrene til at bruge biblioteket og til at bruge skolens forslag til læsestof på barnets niveau. Støt også forældrene i at tage udgangspunkt i det, der interesserer barnet, for at skabe mere læseentusiasme.
- Tal med forældrene om, hvordan de kan støtte barnets egen begyndende selvstændige læsning. Tal om vigtigheden af at vise tålmodighed, hjælp til selvhjælp og gennem anerkendende ord at vise tilpas ros. Det er hårdt arbejde at være ny læser, så det behøver ikke være så lang tids læsning derhjemme i begyndelsen.

Aarhus Kommune

READ: Forældre får vejledning til at læse med deres barn

I Aarhus Kommune er der gjort et stort stykke arbejde for at inspirere forældre til at læse med deres barn fra førskolealderen og op til mellemtrinnet. Det drejer sig både om at udvikle børnenes sprog og selvstændige læsning og om at støtte forældre i, hvad de kan gøre, hvis deres barn har læsevanskeligheder. Projekt READ er skabt på baggrund af resultater fra et kommunalt projekt, der viste, at forældres engagement og daglige læsning med barnet fremmer børns sprog og læseudvikling.

Der er udviklet videoer og skriftligt materiale på flere sprog målrettet direkte til forældrene, og som formidles via fagprofessionelle i dagtilbud og skole. Til forældre med elever i børnehaveklasse, 1. og 2. klasse har kommunen udgivet vejledninger

til, hvordan de kan støtte børnene gennem spørgsmål til teksten og samtale om indholdet. Ligeledes er der bud på strategier, som forældre kan lade sig inspirere af, når de lytter til barnets oplæsning.

Vejledningen hænger sammen med forskning på området om at anerkende barnets forsøg og at give hjælp til selvhjælp.

Til hvert klassetrin er der udviklet to forskellige pjecer: "Læs med dit barn" og "Dit barns selvstændige læsning", som henholdsvis giver forældre vejledning i, hvordan de kan læse op, så det styrker forståelse og ordforrådsudvikling, og giver vejledning i, hvordan barnets begyndende udvikling af selvstændig læsning bedst støttes.

Derudover er der også eksempler på bogmærker, der inspireret af forskning på området i kort form minder om, hvordan man som forælder kan læse dialogisk og aktivt med sit barn. Projekt READ har også fokus på at gøre læsning synlig gennem læsekontrakter, hvor eleverne sammen med deres forældre kan notere de bøger og sider, de har læst.

Læs mere om indsatsen her:

<https://www.aarhus.dk/borger/pasning-skole-og-uddannelse/tidlige-indsatser/read-sammen-om-laesning/>

Esbjerg Kommune

ORDfest: Sprogstimulering med billedbøger og sanseoplevelser styrker børnenes fortællefærdigheder

Esbjerg Kommunes Biblioteker afholder hvert år ORDFest, hvor børnene i de deltagende institutioner sammen med nye pædagogstuderende styrkes i at fortælle fantasifulde historier med inspiration fra billedbøger. Indsatsen hænger sammen med forskningen om, at når børn og voksne bruger sproget til at fortælle med, så styrkes sprogforståelsen. Gode læsefærdigheder beror både på en sikker og flydende afkodning og en god sprogforståelse. Det har betydning for udvikling af sprogforståelse i læsning, at børn har et stærkt talesprog. Her er børns evne til at fortælle historier og fortælle sammenhængende om oplevelser en vigtig færdighed,

som kan styrkes i dagtilbud ved hjælp af billedbøger, hvor børnene selv fortæller historien.

ORDfesten 2019 handlede om forfatter Mette Finderups fiktive karakter, Lasse-Leif, som i to udvalgte børnebøger stopper med at tale menneskesprog og udfordres på sanserne, da han en dag pludselig væmmes ved makrelmadderne i sin madpakke. Mere end hundrede pædagogstuderende blev fordelt på over tyve institutioner, hvor de blandt andet skulle tale om livretter og se på makreller sammen med de 4-6-årige børnehavebørn. Undervejs i forløbet udførte børnene en "Børnenes bog" som en

slags ny Lasse-Leif-bog med børnenes egen videredigtning på Mette Finderups univers.

ORDfest afsluttes hvert år med en stor fernisering på Esbjerg Kommunes hovedbibliotek, hvor børn, ledere og pædagoger fra de deltagende institutioner mødes, lytter til børnenes fortællinger og kan gå rundt i udstillingen af projektets færdige produkter.

ROCKWOOL Fonden

TipsByText: Sms'er skal understøtte børns tidlige skriftsprog gennem forældreinvolvering

TipsByText er en forældrerettet sms-indsats, som har til formål at fremme børns tidlige skriftsprog og sprogudvikling. Forældre til børn i alderen 3-5 år modtager i løbet af otte måneder sms'er med inspiration til sjove aktiviteter og lege, som forældre og børn let kan lave sammen i hverdagen. Hver uge modtager forældre tre sms-beskeder, som indeholder fakta, et tip og en udviklingsaktivitet, som inspirerer og opmuntrer forældre til, hvordan de kan skabe sjove samtaler, udforske rim eller sætte ord på hverdagens aktiviteter. Sms'erne er tilpasset barnets specifikke alder og er særligt tilpasset til at støtte børn, hvis sprogvurdering ligger under middel.

TipsByText er en forskningsbaseret og velafprøvet sms-baseret forældreindsats, der oprindeligt er udviklet og afprøvet af professor Susanna Loeb fra Stanford University i USA (York m.fl., 2019).

ROCKWOOL Fondens Interventionsenhed har sammen med danske sprogforskere og sprogkonsulenter tilpasset TipsByText til en dansk kontekst. Det danske TipsByText indeholder således beskeder med fokus på kommunikative strategier, bredere sprogforståelse og et varieret ordforråd foruden tidlig literacy.

I 2020 blev TipsByText afprøvet med 3.600 børn på tværs af fem kommuner. Afprøvning og effektevaluering af TipsByText er udført som et kontrolleret lodtrækningsforsøg med professor Marianne Simonsen fra Aarhus Universitet som hovedansvarlig for effektevalueringen. Sprogvurderinger bliver brugt til at måle,

om sms'erne formår at hjælpe med at understøtte børns tidlige skriftsprog og sproglige udvikling. Den kvantitative effektevaluering samt en kvalitativ evaluering afsluttes ved udgangen af 2022 og vil tilvejebringe viden om effekten af indsatsen i forhold til børns sprog samt indsigter om forældreinvolvering.

ROCKWOOL Fondens Interventionsenhed og Susanna Loeb har på baggrund af deres erfaringer med at tilpasse og afprøve indsatsen identificeret en række kernelementer, som er vigtige for at engagere forældre:

1. Sjovt og let: Aktiviteterne skal være sjove, nemme og kunne indgå i de daglige rutiner for børnefamilier. For at være sjovt og let er det vigtigt, at sms-beskederne er korte og bekræftende og reducerer kompleksiteten af information. Det er afgørende, at aktiviteterne er motiverende og lettilgængelige for at understøtte, at forældre både vil og kan bruge beskederne.

2. Ingen løftet pegefinger: Det er op til forældrene selv, hvordan de bruger sms'erne og ingen følger op på, hvor meget eller hvordan de bærer sig ad.

3. Øvelse gør mester: Beskederne skal baseres på og fremme et udviklingsmindset. Det vigtige er, at man øver sig og gør noget – fremfor at holde sig tilbage af frygt for, at man ikke gør det rigtigt. Derfor skal beskederne være bekræftende og understøtte, at forældre oplever, at de bliver anerkendt for deres løbende indsats.

Læs mere om indsatsen her:
<https://www.rockwoolfonden.dk/projekter/tidlig-indsats/>

Litteraturliste

- Aukrust, V. G. (2008).** "Røverkøb" og "et godt køb" – om sprog og læseforståelse i et udviklingsperspektiv i I. Bråten m.fl. (red.): Læseforståelse, Læsning i videnssamfundet – teori og praksis, Klim Forlag.
- Barone, C., Chambuleyron, E., Vonnak, R. & Assirelli, C (2019).** Home-based shared book reading interventions and children's language skills: a meta-analysis of randomised controlled trials, Educational Research and Evaluation, 25(5–6), s. 270–298.
- Cabell, S. Q., Zucker, T. A., DeCoster, J., Copp, S. B. & Landry, S. (2019).** Impact of a Parent Text Messaging Program on Pre-Kindergarteners' Literacy Development, AERA Open, January-March, 5(1), s. 1-16.
- Canfield, C. F., Seery, A., Weisleder, A., Workman, C., Brockmeyer Cates, C., Roby, E., Payne, R., Levine, S., Mogilner, L., Dreyer, B. & Mendelsohn, A. (2020).** Encouraging parent-child book sharing: Potential additive benefits of literacy promotion in health care and the community. Early Childhood Research Quarterly, 50, s. 221–229.
- Catts, H., Hogan, T. P., & Adlof, S. M. (2005).** Developmental changes in reading and reading disabilities. In H. Catts & A. Kamhi (Red.), Connections between language and reading disabilities, Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Christensen, V. T. (red.) (2019).** PISA 2018 Danske unge i en international sammenligning, VIVE.
- Dowdall, N., Melendez-Torres, G. J., Murray, L., Gardner, F., Hartford, L. & Cooper, P. J. (2020).** Shared Picture Book Reading Interventions for Child Language Development: A Systematic Review and Meta-Analysis, Child Development 91(2), s. 383–399.
- Elbro, C., Møller, S., & Nielsen, E. M. (1991).** Danskernes læsefærdigheder. En undersøgelse af 18-67-åriges læsning af dagligdags tekster. København: Projekt Læsning og Undervisningsministeriet.
- Elbro, C. (2014).** Læsning og læseundervisning, Hans Reitzels Forlag.
- Elbro, C. (2021).** Læsevanskeligheder, Hans Reitzels Forlag.
- Feil, E. G., Baggett, K., Davis, B., Landry, S., Scheeber, L., Leve, C. & Johnson, U. (2020).** Randomized control trial of an internet-based parenting intervention for mothers of infants, Early Childhood Research Quarterly, Volume 50, Part 1, s. 36-44.
- Fielding-Barnsley, R. & Purdie, N. (2003).** Early intervention in the home for children at risk of reading failure. Support for learning, 18(2). s. 77-82.
- Fikrat-Wevers, S., van Steensel, R. & Arends, L. (2021).** Effects of Family Literacy Programs on the Emergent Literacy Skills of Children from Low-SES Families: A Meta-Analysis. Review of Educational Research, 91(4), s. 577–613.
- Hamilton, L. G.; Hayiou-Thomas, M. E. & Snowling, M. G. (2021).** Shared storybook reading with children at family risk of dyslexia, Journal of Research in Reading, 44(4). S. 859-881.
- Hart, B. & Risley, T.R. (1995).** Meaningful differences in the everyday experience of young American children, Brookes.
- Heidlage, J. K., Cunningham, J. E., Kaiser, A. P., Trivette, C. M., Barton, E. E., Frey, J. R. & Roberts, M. Y. (2020).** The effects of parent-implemented language interventions on child linguistic outcomes: A meta-analysis. Early Childhood Research Quarterly, 50, s. 6–23.
- Jensen, M. N. (2009).** At læse med børn - dialogisk oplæsning i dagtilbud, Klim Forlag.
- Juel, C. m.fl. (2021).** Book buddies - A Tutoring Framework for Struggling Readers, Guildford.
- Kamil m.fl. (2008).** Improving Adolescent Literacy: Effective Classroom and Intervention Practices, IEC Practice Guide NCEE U.S. Department of Education what Works Clearinghouse, <https://ies.ed.gov/ncee/wwc/PracticeGuide/8>
- Kjærbaek, Laila (2021).** Børns sprogtilegnelse - sprogudvikling hos danske børn i alderen 0-6 år, Frydenlund Academic.
- Mejding, J., Neubert, K. & Larsen, R. (2017).** PIRLS 2016 - En international undersøgelse om læsekompetence i 3. og 4. klasse, Aarhus Universitetsforlag.
- Mol, S. E. & Bus, A. G. (2008).** Added Value of Dialogic Parent-Child Book Readings: A Meta-Analysis, Early Education and Development, 19(1), s. 7–26.
- Mol, S. E. & Bus, A. G. (2011).** To Read or Not to Read: A Meta-Analysis of Print Exposure from Infancy to Early Adulthood. Psychological Bulletin, 137(2), s. 267–296.
- National Early Literacy Panel (2008).** Developing early literacy: Report of the National Early Literacy Panel, National Institute for Literacy.
- Noble, C., Cameron-Faulkner, T., Jessop, A., Coates, A., Sawyer, H., Taylor-Ims, R. & Rowland, C. F. (2020).** The Impact of Interactive Shared Book Reading on Children's Language Skills: A Randomized Controlled Trial. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 63, s. 1878–1897.

- Paris, S. G. & Hamilton, E.E. (2009).** The development of children's reading comprehension. I S.E. Israel & G.G. Duffy (Red.), Handbook of research on reading comprehension, s. 32–53, Routledge.
- Payne, T., Joseph, R. A., Yampolskaya, S. & Vatalaro, A. (2020).** Florida HIPPY parents successfully prepare their children for kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, 53, s. 650–657.
- Rambøll (2012).** Evaluering af førskole-programmet HippHopp, slutrapport, Socialstyrelsen.
- Regtvoort, A. G. F. M. & van der Leij, A. (2007).** Early intervention with children of dyslexic parents: Effects of computer-based reading instruction at home on literacy acquisition. *Learning and Individual Differences*, 17(1), s. 35–53.
- Reese, E., Leyva, D., Sparks, A. & Grolnick, W. (2010).** Maternal Elaborative Reminiscing Increases Low-Income Children's Narrative Skills Relative to Dialogic Reading, *Early Education and Development* 21(3), s. 318-342.
- Rockwoolfonden (2022) Tips by Text** <https://www.rockwoolfonden.dk/projekter/tidlig-indsats/>
- Sénéchal, M. & Young, L. (2008).** The effect of family literacy interventions on children's acquisition of reading from kindergarten to grade 3: A meta-analytic review, *Review of Educational Research*, 78(4), s. 880–907.
- Shanahan, T. (2005).** The National Reading Panel Report: Practical Advice for Teachers, Learning Points Associates.
- Snow, C. (2008).** Hvad er literacy i den tidlige barndom, <https://videnomlaesning.dk/literacydk/hvad-er-literacy-i-den-tidlige-barndom/>
- Snowling, M. G. & Melby-Lervåg, M. (2016).** Oral language deficits in familial dyslexia: A meta-analysis and review. *Psychological Bulletin*, 142(5), s. 498–545.
- Swanson, E., Vaughn, S., Wanzek, J., Petscher, Y., Heckert, J., Cavanaugh, C., Kraft, G. & Tackett, K. (2011).** A Synthesis of Read-Aloud Interventions on Early Reading Outcomes Among Preschool Through Third Graders at Risk for Reading Difficulties, *Journal of Learning Disabilities*, 44(3), s. 258-275.
- Taylor, C. L. Zubrick, S. R. & Christensen, D. (2016).** Barriers to Parent–Child Book Reading in Early Childhood, *International Journal of Early Childhood*, 48(3), s. 295-309.
- Thomsen, Pia (2021).** At udvikle et sprog – Tomasellos børneforskning i en dansk kontekst, Dafolo.
- Thomsen, Pia (2014).** Barnets sprog – giv det en hjælpende hånd, Komiteen for sundhedsoplysning.
- van Otterloo, S. G. & van der Leij, A. (2009).** Dutch home-based pre-reading intervention with children at familial risk of dyslexia. *Annals of Dyslexia*, 59(2), s. 169–195.
- van Steensel, R., McElvany, N., Kurvers, J. & Herppich, S. (2011).** How effective are family literacy programs? Results of a meta-analysis. *Review of Educational Research*, 81(1), s. 69–96.
- York, B., Loeb, S. & Doss, C. (2019).** One Step at a Time: The Effects of an Early Literacy Text-Messaging Program for Parents of Preschoolers. *Journal of Human Resources*, 54(3), s. 537–566.
- Zauche, L. H., Thul, T. A., Mahoney, A. E. D. & Stapel-Wax, J. L. (2016).** Influence of language nutrition on children's language and cognitive development: An integrated review. *Early Childhood Research Quarterly* 36(Supplement C), s. 318-333.

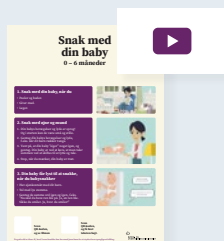
En samlet videns- og inspirationspakke

Her finder I en række materialer, der kan understøtte forældre i at udvikle det sproglige og skriftsproglige miljø i hjemmet – også når forældre selv har læsevanskeligheder.

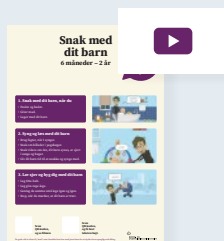
Pakke til sundhedspleje

Guide til, hvordan I kan bruge pakken i dialog med forældre

Kort film "Snak med din baby 0-6 måneder" med tilhørende samtalekort

Kort film "Snak med dit barn 6 måneder-2 år" med tilhørende samtalekort

Kort film om ordblindhed og andre læsevanskeligheder hos voksne

Pakke til dagtilbud

Guide til, hvordan I kan bruge pakken i dialog med forældre

Kort film "Snak med dit barn 2-6 år" med tilhørende samtalekort.

Kort film med tilhørende plakat om at styrke dit barns fortælleglæde, 3-6 år

Kort film om ordblindhed og andre læsevanskeligheder hos voksne

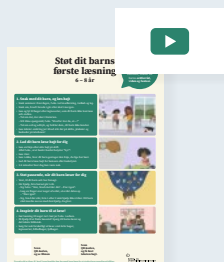

Plakat om at læse på flere måder

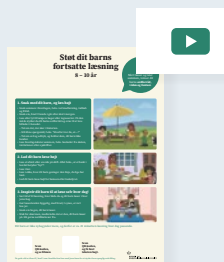
Pakke til skole

Guide til, hvordan I kan bruge pakken i dialog med forældre

Kort film "Støt dit barns første læsning 6-8 år" med tilhørende samtalekort

Kort film "Støt dit barns fortsatte læsning 8-10 år" med tilhørende samtalekort

Kort film om ordblindhed og andre læsevanskeligheder hos voksne

Plakat om at læse på flere måder

Materialer til alle tre faggrupper

Guide til tværprofessionelt samarbejde

Vidensnotat

Plakat med vidensnotatets pointer

Kort film om et barns sproglige og skriftlige udvikling fra 0-10 år

**Find hele materialet på:
www.emu.dk**